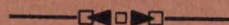

Danmarks geologiske Undersøgelse.
IV. Række. Bd. 2. Nr. 6.

Bjørnen (*Ursus arctus* L.)
i Danmark.

Af
Knud Jessen.

With an English Summary.

København.
I Kommission hos C. A. Reitzel.
(Indeh.: Axel Sandal.)
Christensen og Jørgensens Bogtrykkeri.
1929.

Pris: 75 Øre.

Danmarks geologiske Undersøgelse.

IV. Række. Bd. 2. Nr. 6.

Bjørnen (*Ursus arctus* L.)
i Danmark.

Af

Knud Jessen.

With an English Summary.

København.

I Kommission hos C. A. Reitzel.

(Indeh.: Axel Sandal.)

Christensen og Jørgensens Bogtrykkeri.

1929.

Tillige trykt i
Meddelelser fra Dansk geologisk Forening Bd. 7.

Som omtalt andet Sted¹⁾ er det lykkedes at tidsfæste det i Sejerslev Kær paa Mors fundne Bjørnekranium ved pollen-analytiske Undersøgelser. I Tilslutning dertil har jeg forsøgt, om ikke den omtrentlige Alder ogsaa af andre af de i vore Museer liggende Rester af Landbjørn (*Ursus arctus* L.) fra danske Moser kunde bestemmes paa Grundlag af Pollen-indholdet i de Tørve- eller Gytjeprøver, som maatte sidde gemt i Knoglernes Hulheder. Ved et gunstigt Udfald af et saadant Forsøg kunde der maaske vindes et fyldigere Overblik over Bjørnens Forekomst i Danmark efter Istiden.

HERLUF WINGE²⁾ omtaler i 1904 tolv stedfæstede Fund af Bjørn i Danmark. Af disse stammer tre fra Stenalderens forskellige Hovedafsnit og eet fra Jernalderen, medens Alderen af de øvrige var uvis. Var det maaske end ikke meget, der derved blev oplyst om vore Bjørnefunds Alder, synes V. NORDMANN's Udtalelser³⁾ Aaret efter: „Om de danske Bjørnefunds Alder vides med Undtagelse af det fra Maglemose, intet bestemt“, dog at være noget for pessimistisk, men Aarsagen dertil er, at Forf. paa dette Sted kun har tænkt paa de mosefundne Rester af Bjørn. I de efterfølgende Aar kom der imidlertid flere nye Bjørnefund til, der alle har

¹⁾ KNUD JESSEN: Senkvartære Studier fra Mors. Meddel. fra Dansk geol. Foren. Kbhvn. Bd. 7 [1929]. (Ogsaa trykt i D. G. U. IV. Række Bd. 2. Nr. 5. 1929).

²⁾ HERLUF WINGE: Om jordfundne Pattedyr i Danmark. Vidensk. Medd. fra den naturhist. Forening. Kbhvn. 1904, p. 232—233.

³⁾ V. NORDMANN: Danmarks Pattedyr i Fortiden. D. G. U. III R. Nr. 5. Kbhvn. 1905, p. 78 (se ogsaa p. 91 og 108).

været forelagt HERLUF WINGE eller MAGNUS DEGERBØL. Nogle af disse er først bleven bekendt for mig gennem en Forespørgsel, som jeg har stillet til 29 Museer og Skoler rundt om i Landet, om der forekom Rester af Bjørn fra danske Moser eller fra Oldtidsfund i deres Samlinger. Jeg benytter her Lejligheden til at takke for alle de modtagne Besvarelser, bekræftende saa vel som benægtende. MAGNUS DEGER-

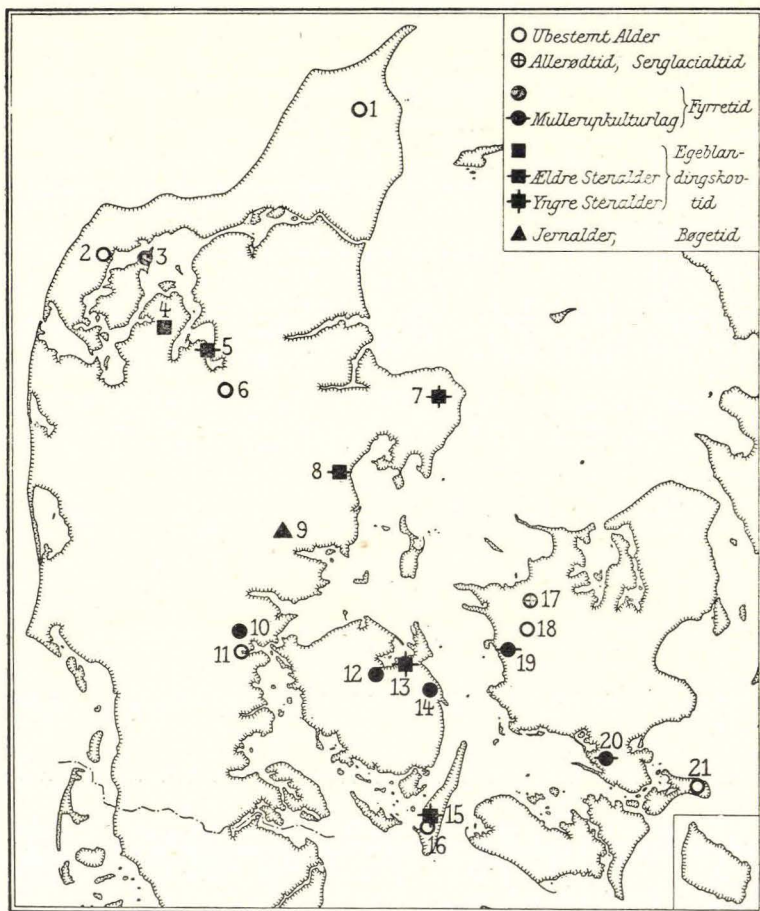

Fig. 1. Fund af Bjørn (*Ursus arctus*) i Danmark.

Map showing the finds of bear (*Ursus arctus*) in Denmark.

1 Hørnsted, 2 Sperring Sø, 3 Sejerslev Kær, 4 Jebjerg, 5 Virksund, 6 Viborg, 7 Ørum Aa, 8 Brabrand, 9 Voerbjerg Banke, 10 Almind, 11 Kolding, 12 Odense, 13 Dræby, 14 Skalkendrup, 15 Lindø, 16 Kædeby, 17 Faurbo Knold, 18 Nørager, 19 Mullerup Mose, 20 Sværdborg Mose, 21 Kams Mose.

BØL har været mig behjælpelig med Udtagelsen af Tørveprøverne fra de paa Zoologisk Museum opbevarede Bjørnekranier og har ogsaa paa anden Vis interesseret sig for denne lille Undersøgelse; jeg bringer ham her min bedste Tak derfor.

I efterfølgende Fortegnelse anføres alle de mig bekendte sen- og postglaciale Fund af Land-Bjørn i Danmark. Smlg. Kortet Fig. 1.

1. Hørmested. En Underkæbe fundet i en Mose. (HERLUF WINGE).
2. Sperring Sø i Sjørring Sogn, ca. 8 km SV for Thisted. 2 sammenhørende Kæbehalvdele, der ifølge Meddelelse fra Museumsbestyrer P. L. HALD i Thisted fandtes i 1919 ved Tørvegravning i den sydlige Del af den nu udtørrede Sperring Sø. Finderen oplyste, at Kæberne fandtes i ca. $1\frac{1}{2}$ Alens Dybde regnet fra Overfladen af Mosen, omtrent ved Bunden af det Tørvelag, hvori der blev gravet. De smaa Tørverester, der sad fast paa Kæben, bestod næsten udelukkende af Rodtrevler af Cyperacéer eller Graminéer og indeholdt ingen Pollen af Skovtræer.
3. Sejerslev Kær; se det p. 3, Note 1 anførte Skrift.
4. Jebjerg Mose. (HERLUF WINGE). Fra Hulheder i Kraniet udtoges nogle smaa Klumper af en kærdyagtig Tørv med Rodtrevler af *Carex*, Bladfragmenter af *Hypnum*, talrige Sporer og Sporangiedelev af *Dryopteris thelypteris*, Kardele af Æl samt Pollen af Skovtræer; se Spektrum Nr. 1 i Tabel 1.
5. Virksund. Kæber, Tænder og Knogler fra en Køkkenmødding fra den ældre Stenalder. (HERLUF WINGE).
6. Viborg. En Hjørnetand med indridsede Streger i Roden, fundet ved Grundudgravning. (HERLUF WINGE).
7. Ørum Aa. Brudstykker af en Hjørnetand og en Overarm fundet i den fra den yngre Stenalder stammende Køkkenmødding. (HERLUF WINGE).¹⁾
8. Brabrand. En Kæbe fra det bekendte Kulturlag fra den ældre Stenalder.²⁾ Af Kæbens Hulheder udpilledes en lille Prøve af graat, temmelig groftsandet Dynd, der indeholdt et Skalfragment af *Mytilus edulis*.³⁾

¹⁾ Se ogsaa A. P. MADSEN, SOPHUS MÜLLER, C. NEERGAARD m. fl.: Affalddynger fra Stenalderen i Danmark. Kbhvn. 1900, p. 145.

²⁾ Smlg. THOMAS THOMSEN og A. JESSEN: Brabrand-Fundet fra den ældre Stenalder. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1906, p. 52.

³⁾ Lektor J. MATHIAS MØLLER meddeler mig, at der i Statsskolens Samling i Aarhus findes 2 Hjørnetænder af Bjørn, som i sin Tid har tilhørt Højskoleforstander BAAGØE. De er uden Etikette, „men ser ud til at have ligget i Tørv?“ — Kan maaske stamme fra Brabrand.

9. Voerbjerg Banke i Underup Sogn. Et Kloled sammen med brændte Knogler i en Urne fra Folkevandringstiden.¹⁾ Bjørnekloled er fundet i et Par andre Urner med brændte Knogler fra Jernaldersgrave i Danmark, men nærmere Oplysninger om Findstederne mangler. (HERLUF WINGE).
10. Almind Mose. (HERLUF WINGE). En Underkæbe, i hvis Hulheder der fandtes Prøver af en stærkt humificeret Kærtørv indeholdende *Carex-Rødder*, Sporer af *Dryopteris thelypteris*, samt en Del temmelig stærkt destrueret Pollen af Skovtræer. Pollenspektrum No. 5, Tabel 1.
11. Kolding Fjord. Stykke af et Albueben og et Mellemhaandsben. (HERLUF WINGE). I noget stærkt sandet Dynd, der sad fast paa Albuebenet fandtes kun et Støvkorn af Fyr. Disse Knogler er opmudrede sammen med Oldsager, særlig fra den ældre Stenalder, og Knogler af talrige andre Dyr, blandt hvilke findes baade Hest og Tamokse.²⁾
12. Odense. Museumsbestyrer CHR. M. K. PETERSEN meddelte mig, at der i Fyns Stiftsmuseums Samling af mosefundne Knogler fandtes en Bjørne-Underkæbe. Hvorfra den stammer, kan ikke oplyses, men det er sandsynligt, at den er taget i en fynsk Mose. Paa Kortet Fig. 1 er den lokaliseret til Odense. I Kæbens Hulheder sad Prøver af en temmelig stærkt humificeret Kærtørv, der bl. a. indeholdt *Carex-Rødder*, Stumper af Mosblade (*Hypnum sp.*, *Gymnocybe palustris*), Sporer af *Dryopteris thelypteris*, Kardele af *Betulaceae*, Svampehypher, samt Pollen af Skovtræer. Pollenspektrum Nr. 2, Tabel 1.
13. Dræby. Et gennemboret Kloled af Bjørn, fundet i en Jættestue.³⁾
14. Skalkendrup. En Hovedskal fundet i en Mose (HERLUF WINGE). I Kraniehulhederne sad Prøver af en gytjeblandet Hængesæktørv (*Hypnum-* og *Sphagnum-Arter*), der indeholdt talrige Pollen af Skovtræer, Sporer af *Dryopteris thelypteris*, enkelte Pollen af *Typha latifolia* samt forskellige Arter af Ferskvandsalger og Naale af *Spongilla lacustris*. Pollenspektrum Nr. 3, Tabel 1.
15. Lindø. Et Mellemhaandsben og et Fingerled af Bjørn fandtes i et fra den yngre Stenalder (den tyknakkede Øxes Tid) stammende Kulturlag paa Lindø.⁴⁾
16. Kædeby Mose. En Hovedskal uden Underkæbe (HERLUF WINGE). Der fandtes ingen Tørverester i Kraniets Hulheder.

¹⁾ SOPHUS MÜLLER og HERLUF WINGE: Dyreknogler paa Ligbaalet. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1900, p. 167, 170, 181.

²⁾ HERLUF WINGE, l. c. p. 214. — J. O. BRANDORFF og SIGURD HANSEN: Grundundersøgelser i Kolding. D. G. U. IV. R. Bd. 2. Nr. 2, p. 19.

³⁾ H. C. BROHOLM: Langøfundet. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1928, p. 163, Fodnoten.

⁴⁾ J. WINTHER: Lindø. En Boplads fra Danmarks yngre Stenalder. II. Rudkøbing 1928, p. 38.

17. Faurbo Knold.¹⁾ En Underarmsknogle (Radius)²⁾ fandtes her i et Lag Gytje fra den senglaciale Allerødtid.
18. Nørager. To øvre Hjørnetænder af Bjørn findes i en paa Nørager beroende Samling, der ifølge Meddelelse til HILMAR ØDUM fra Hofjægermester, Greve MOLTKE næsten udelukkende stammer fra Oldfund fra Nørager Gods eller Aagaard Gods.
19. Mullerup Mose. Knogler af flere Bjørne er fundet i det fra vor ældste Stenalder stammende Kulturlag i denne Mose (HERLUF WINGE).³⁾
20. Sværdborg Mose. I det ene af de herværende Kulturlag fra den ældste Stenalder fandtes Levninger af mindst 3 Bjørne.⁴⁾
21. Kams Mose paa Møen. Store Dele af et helt Skelet (HERLUF WINGE). Af Kraniets Hulheder udpillede Prøver af en graa Kalkgytje, der indeholdt talrige Pollen samt Sporer af *Dryopteris thelypteris* og Pollentetrader af *Typha latifolia*. Pollenspektrum Nr. 4, Tabel 1.

Bjørnefundet fra	Nr.	Pil <i>Salix</i>	Birk <i>Betula</i>	Fyr <i>Pinus</i>	Æl <i>Alnus</i>	Ælm <i>Ulmus</i>	Eg <i>Quercus</i>	Lind <i>Tilia</i>	Hassel <i>Corylus</i>	Egeblandskov Fyr
Jebjerg.....	1	1	8	9	65	2	15	..	12	1, ⁹
Odense.....	2	..	32	31	29	..	4	4	34	0, ²⁴
Skalkendrup.....	3	4	59	29	4	..	2	2	18	0, ¹⁴
Kams.....	4	1	15	72	5	2	3	2	55	0, ⁰⁹
Almind.....	5	..	29	71	32	..

Tabel 1. Pollenspektre fra danske Bjørnefund.
Pollen-spectra from finds of bear in Denmark.

Alderen af flere af disse Bjørne er givet gennem selve Fundomstændighederne. Dette er saaledes Tilfældet, hvor det drejer sig om de fra Oldtidens Kulturlag og Grave frem-

¹⁾ KNUD JESSEN: Et Bjørnefund i Allerødgytje. Meddel. fra Dansk geol. Foren. Bd. 6. Nr. 24. 1924.

²⁾ Der er paa det anførte Sted fejlagtig angivet en Ulna.

³⁾ G. F. L. SARAUE: En Stenalderens Boplads i Maglemose ved Mullerup. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1903, p. 196. — Ein Steinzeitlicher Wohnplatz im Moor bei Mullerup auf Seeland. Prähist. Zeitsch. 1911, p. 99.

⁴⁾ HERLUF WINGE i K. FRIIS JOHANSEN: En Boplads fra den ældste Stenalder i Sværdborg Mose. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1919, p. 130. (Une station du plus ancien âge de la pierre dans la tourbière de Sværdborg. Extrait des Mém. de la Soc. Roy. des Antiqu. du Nord. Copenhagen 1918—1919, p. 261.)

Lokalitet	Nr.	Lag	Pil <i>Salix</i>	Birk <i>Betula</i>	Fyr <i>Pinus</i>	Æl <i>Alnus</i>	Ælm <i>Ulmus</i>	Eg <i>Quercus</i>	Lind <i>Tilia</i>	Gran <i>Picea</i>	Hassel <i>Corylus</i>	Egebl.skov Fyr mix-oak for. pine
Mullerup Mose	1	Kulturlagets Overkant (the top of the culture stratum)	1	32	52	3	10	1	1	124	0,23
	2	Underkant (the under side of the cult. strat.)	1	39	50	3	5	1	1	89	0,10
	3	7 cm under Kulturlaget (7 cm below the culture stratum)	1	60	39	7
Sværdborg Mose	4	Kulturlaget (the culture stratum)	1	31	44	14	1	6	4	29	0,26
	5	Kulturlagets Underkant (the under side of the cult. strat.)	1	56	39	1	1	2	10	0,10
Holme- gaards Mose, vestlige Boplads (western dwellingplace)	6	5 cm over Kulturlaget (5 cm above the culture stratum)	Spor	24	29	28	10	4	5	76	0,70
	7	Kulturlagets Overkant (the top of the culture stratum)	1	16	37	30	1	7	7	1	33	0,44
	8	Midte (the middle of the culture stratum)	15	48	21	2	3	11	70	0,34
	9	Underkant (the underside of the cult. strat.)	1	11	78	3	1	1	5	22	0,08
	10	20 cm under Kulturlaget (20 cm below the culture stratum)	Spor	76	24	2
Holme- gaards Mose, østlige Boplads (eastern dwellingplace)	11	20 cm over Kulturlaget (20 cm above the culture stratum)	16	20	36	14	9	5	37	1,50
	12	Kulturlagets Overkant (the top of the culture stratum)	4	34	45	1	3	13	11	0,50
	13	Midte (the middle of the culture stratum)	7	52	26	9	3	3	44	0,31
	14	15 cm under Kulturlaget (15 cm below the culture stratum)	1	51	47	1	165	0,02

Tabel 2. Pollenspektre fra fire sjællandske Kulturlag fra Mulleruptiden.¹⁾
Pollen-spectra from four culture strata from the Mullerup period on Sealand.¹⁾

¹⁾ Fra KNUD JESSEN: De geologiske Forhold ved de to Bopladses [fra den ældste Stenalder] i Holmegaards Mose. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1924, p. 23. (Conditions géologiques des deux stations du plus ancien âge de la pierre dans la tourbière de Holmegaard. Extrait des Mém. de la soc. Roy. des Antiqu. du Nord, 1926—27, p. 13). Hyppighedstallene for *Corylus* er her omregnede, saa de angiver denne Pollen-arts Hyppighed i Forhold til Summen af de øvrige Pollenarter. Smgl. G. ERDTMAN: Pollenanalytische Untersuchungen von Torfmooren und marinen Sedimenten in Südwestschweden. Upsala 1921, p. 23.

dragne Rester. For en anden Gruppe, nemlig for de mosefundne Bjørnelevninger, kunde der være Mulighed for en omtrentlig Aldersbestemmelse grundet paa pollenstatistiske Undersøgelse af de Tørveprøver, som endnu var bevarede i Knogledelenes Hulheder. Dette er forsøgt for fem Bjørnefunds Vedkommende, og de paagældende Pollenspektrer er opført i Tabel 1. Til Sammenligning med dem gives der i Tabel 2 en Række Pollenanalyser fra Mullerupkulturlagene i de sjællandske Moser: Mullerup Mose, Sværdborg Mose og Holmegaards Mose.

Alderen af de analyserede Tørveprøver fra de i Tabel 1 nævnte Bjørnefund fremgaar klart af de givne Pollenspektrer. Nr. 5 stammer saaledes fra ret tidlig Fyrretid, Nr. 2, Nr. 3 og Nr. 4 er Mullerupspektrer¹⁾, og de paagældende Prøver kan betragtes som jævngamle med de store sjællandske Mullerupkulturlag; størst Lighed viser de med henholdsvis Nr. 4, Nr. 5 og Nr. 9 i Tabel 2. Tørveprøven fra Jebjerg-Bjørnen er fra tidlig Egeblandingskovtid, idet dens Pollenspektrum viser væsentlig Overensstemmelse med Spekt. 2 i Pollendiagrammet Fig. 3 fra Sejerslev²⁾, der er ældre end Litorinasænkningens Maximum.

Det næste Spørgsmaal bliver da, om disse Bjørnerester er af samme Alder som de Tørveprøver, der sad gemt i deres Hulheder, eller med andre Ord: kan det formodes, at de paagældende Knogler er sunket ned i ældre Lag, og at der fra disse er trængt Materiale ind i deres Hulheder og Porer? Naar tunge Knogler finder Hvile paa en Søs Gytjebund, vil de synke et Stykke ned, til de naar et fastere Lag. Undersøgelsen af Elsdyret fra Taaderup paa Falster³⁾ giver Oplys-

¹⁾ Se KNUD JESSEN: Moseundersøgelser i det nordøstlige Sjælland. D. G. U. II. R. Nr. 34. 1920, p. 114. (Bog-investigations in North East Sjælland. Summary of the Contents, p. 252.)

²⁾ Cfr. KNUD JESSEN: Senkvartære Studier fra Mors (Late quaternary Studies from the Isle of Mors in Jutland). Medd. Dansk geolog. Foren. København. Bd. 7 [1929], p. 258 og D. G. U. IV. R. Bd. 2, Nr. 5, p. 8.

³⁾ HILMAR ØDUM: Et Elsdyrfund fra Taaderup paa Falster. D. G. U. IV. R. Bd. 1, Nr. 11. 1920, p. 5 og 14.

ning herom, men viser tillige, at den Gytje- eller Tørvemasse, som gemmes i Hulhederne kan være væsentlig yngre end de Lag, hvori Skeletdelen har fundet Hvile. Her gav Gytjen i Kraniets Mundhuler altsaa en rigtigere Aldersbestemmelse af Dyret end det Lag, hvori det indesluttedes. I de foreliggende Tilfælde har vi ingen Midler til at maale Størrelsen af en mulig Nedsynkning. At en saadan har fundet Sted for Kams-Bjørnens Vedkommende — da den ligesom Elsdyret har ligget i Gytje — allerede inden Kraniet var helt afraadnet, kan vel ikke benægtes, om end Nedsynkningen af Skeletdele rimeligvis hovedsagelig foregaar, efter at Forraadnelsen er afsluttet og Luftudviklingen ophørt. Kraniet fra Kams er da muligvis noget yngre end Pollenspekteret. Bjørnesterne fra de fire andre Lokalteter: Jebjerg, Almind, Odense og Skalkendrup har imidlertid ligget i Kærtørv eller i Hængesæktørv, i begge Tilfælde sejge Tørvearter, gennem hvilke en Nedsynkning vil hæmmes af det altid tilstedeværende Rodfilt eller Mos. I disse Tilfælde kan man sikkert regne med, at den fundne Alder for Tørveprøverne i det store og hele ogsaa gælder for de tilsvarende Knogler.

De hidtil kendte Bjørnefund fra Danmark fordeler sig da paa følgende Tidsafsnit (Tallene refererer til Kortet Fig. 1):

Bøgetid	Jernalder	Voerbjerg Banke (9) m. fl.
Egeblandingskovens Tid	Yngre Stenalder	Ørum Aa (7), Dræby (13), Lindø (15)
	Ældre „	Virksund (5), Brabrand (8).
	Før Lt. - Maximum	Jebjerg (4).
Fyrretid	Mulleruptid (ældste Stenalder)	Mullerup Mose (19), Sværdborg Mose (20), Skalkendrup (14), Odense (12).
	Tidlig Fyrretid	Sejerslev (3). Almind (10).
Senglacial Tid	Allerødtid	Faurbo Knold (17).
Ubestemt Alder		Hørmested (1), Sperring Sø (2), Viborg (6), Kolding (11), Kædeby (16), Nørager (18) og Kams Mose (21).

For alle de ældre Fund gælder det, at de stammer fra Dyr, der har levet her i Danmark, men for de yngste Funds Vedkommende kan den Mulighed ikke afvises, at det her drejer sig om importerede Sager. Dette gælder saaledes de brændte Kloled, der er fundet sammen med brændte Menne-skeben i Gravurner fra Jernalderen. HERLUF WINGE skriver, at de sikkert stammer fra Bjørneskind, der har været bragt paa Baalet sammen med Ligene (maaske af Bersærker, de bjørneskindsklædte); uimodsigelige Beviser for Bjørnens Forekomst her i Landet i Jernalderen kan de ikke være.¹⁾ Fra Bronzealderen kendes ingen Bjørnefund, men Lindøfundet fra den yngre Stenalders senere Del viser, at der endnu paa den Tid, da Jættestuerne byggedes i Danmark, kunde træffes Bjørne selv paa de mindre Øer. Hvor længe Bjørnen holdt sig i Danmark som Led af Landets vilde Fauna er endnu ganske uvist; Fundmaterialet svigter.

Paa Grundlag af visse historiske Kilder har man imidlertid villet formode, at der endnu i Middelalderen levede Bjørne i Danmark. ED. ERSLEV²⁾ har fremdraget disse Steder, som her kortelig skal anføres: Saxo omtaler Bjørnen i Danmark to Gange — i Sagnene om Kong Skjold og Bjarke — uden at finde noget paafaldende i dette Dyrs Forekomst her. Den nævnes i Valdemars jyske Lov: „Opføder man vilde Dyr saasom Ulvehvalpe og Bjørnehvalpe“ o. s. v. Laan fra Skaanske Lov skulde være udelukket. Endvidere i Slesvigs gamle Stadsret, der af ERSLEV anses for at være ældre end Jyske Lov: „Ligeledes dersom nogen vil tæmme vilde Dyr saasom Løve eller Bjørn eller Abe“ o. s. v. Og endelig i Ølisten i Valdemars Jordebog fra 1231: „Gath: Der findes Hjorte, Bjørne (*ursi*) og Vildsvin“. Gath er det gamle Navn for det nuværende Øhe, forhen en Ø, nu landfast med Angel ved Indløbet til Slien.³⁾

¹⁾ SOPHUS MÜLLER og HERLUF WINGE, l. c. Se ogsaa Danmarks Fauna: HERLUF WINGE: Pattedyr. Kbhvn. 1908, p. 127.

²⁾ ED. ERSLEV: Om de glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland. Kbhvn. 1871, p. 6 f.

³⁾ Kong Valdemars Jordebog, udg. ved O. NIELSEN, Kbhvn. 1873, p. 50, 135.

C. F. BRICKA¹⁾ vender sig stærkt imod ERSLEV's Opfattelse, at de anførte Steder skulde tillade den Slutning, at Bjørnen levede her i det 13de Aarh. Danske Lov 1683 (5—13—10) har den samme Bestemmelse angaaende Opføddningen af vilde Dyr som Jydske Lov 1241 (2, 36), hvoraf man da maa slutte, at enten var her Bjørn i Landet baade 1241 og 1683, eller ogsaa siger Lovstedet intet. Sikkert ingen tør paastaa, at Bjørnen levede her endnu paa Kristian den 5tes Tid. Man forandrede nødtigt noget i gamle Udtryk, og Bestemmelsen om Bjørnen kan gaa meget langt tilbage i Tiden. BRICKA betvivler iøvrigt, at Udtrykket i Jydske Lov ikke kan være laant fra Skaanske Lov, ligesom han vil formode, at Slesvigs gamle Stadsret er yngre end Jydske Lov, netop p. Gr. af Udtrykkets Variation. — Gath er den eneste Ø i Jordebogen, hvorfra der nævnes Bjørn, og det er en af de mindste Øer. Hvis Angivelsen i Jordebogen er rigtig, maa Øen have været en Slags Dyrehave, og Stedet beviser da intet. Desuden maa man give BRICKA Ret i, at Hjort og Vildsvin var et mærkeligt Selskab for Bjørne. — At Saxo ikke yttre sin Forundring, hvor man venter den, beviser naturligvis intet. — Siden BRICKA's Kritik fremkom, er der mig bekendt ikke fremdraget andre historiske Vidnesbyrd om Bjørn i Danmark, og vi maa da stadig sande JAPETUS STEENSTRUP's Ord, „at Bjørnen hører til de ældre og ældste Beboere af vort Land, Noget, som vor Historie kun meget dunkelt antyder for den ældste Tids Vedkommende.“²⁾

Paa naturhistorisk, arkæologisk og historisk Grundlag kan det da ikke hævdes, at Bjørnen har levet vild i Danmark i de sidste 3—4 Aartusinder; med den stadig fremskridende Opdyrkning af Landet og Ødelæggelse af dets Skove forekommer det ej heller meget sandsynligt, at der kunde være Fristed for dette Dyr hos os, ihvertfald ikke i den historiske

¹⁾ C. F. BRICKA, Anmeldelse af ED. ERSLEV: Om de glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland. Historisk Tidsskr. 4. Række, 2. Bind. 1870—72, p. 842 f.

²⁾ JAPETUS STEENSTRUP: Tørvemosernes Bidrag til Kundskab om Landets forhistoriske Natur og Kultur. Beretning om Landmandsforsamlingen i København 1869. Kbhvn. 1870, p. 350.

Tid. Imidlertid er der fra en helt anden Side fremkommen et Votum for, at der dog har levet Bjørn her saa sent, nemlig fra Stednavneforskningen. Jeg tillader mig at referere det for mig foreliggende Materiale, som er fremdraget derfra, men kan naturligvis ikke vurdere dets Udsagn uden netop ved at sammenholde det med, hvad der er sagt i det foregaaende.

Paa min Forespørgsel til Stednavneudvalget om vore „Bjørne-Navnes“ Oprindelse, meddeler dets Sekretær, GUNNAR KNUDSEN, elskværdigt, at der „findes en Del Bebyggelsesnavne, hvor Bjørn er et Personnavn, men at der er talrige Naturnavne eller i hvert Fald oprindelige Naturnavne, hvor man med relativ Sikkerhed tør gaa ud fra, at Forleddet maa være Dyrenavnet“. Paa samme Maade som Ulvemose og Ulvedal eller Rævebakke og Rævemose fortæller, at Ulv og Ræv har levet paa de paagældende Steder, anses det for rimeligt, at Bjørnen har givet Navn f. Eks. til Bjørnebakker og Bjørnesporet (1. Frederiksborg Skovdistrikt), samt Bjørnerenden (Gisselfeld)¹⁾, til Bjørnehoved i Kregome Sogn, Strø Herred²⁾, eller til Bjørnedam baade i Tranebjerg Sogn og i Onsbjerg Sogn paa Samsø.³⁾

GUNNAR KNUDSEN meddeler mig endvidere: „Om disse [med Bjørn sammensatte] Navnes Alder tør intet bestemt siges; Leddene -høj, -bjærg, -dal, -mose, -kær, -lund, -skov og -holm — hvortil Bjørne er knyttet — kendes fra middelalderligt Dansk og har været produktive til vore Dage; -holt (Bjørnholt) har et ældre Præg, idet -holt er gledet ud af det almindelige Sprog. Ældst er antagelig de Navne, hvis Forled er Bjern — (udviklet af Bjarn-, jvfr. at oldn. Bjørn i Genitiv hed Bjarnar), hvad enten Forleddet er Personnavn eller Dyrenavn ... Yngre er formentlig Navnene med Bjørns- og

¹⁾ GUNNAR KNUDSEN: Lidt om Stednavne i vore Skove. Dansk Skovforenings Tidsskrift 1925, p. 14.

²⁾ Danmarks Stednavne Nr. 2. Frederiksborg Amts Stednavne. Kbhvn. 1929, p. 90.

³⁾ Danmarks Stednavne Nr. 1. Samsøs Stednavne. Kbhvn. 1922, p. 8 og 51.

Bjørne-, men paa Navne af denne Type foreligger Eksplr. i hvert Fald fra 13. Aarh. ..."

Det foreliggende Materiale af jordfundne Bjørnerester i Danmark giver som nævnt ingen Støtte for Antagelsen af, at vort Land husede vild Bjørn i historisk Tid, og det kan ud fra et almindeligt Kendskab til Landets Naturforhold og Bebyggelseshistorie synes lidet rimeligt, at det kunde være Tilfældet endog paa Sjælland eller paa en saa lille Ø som Samsø. Til ingen af disse Omraader kunde der jo foregaa nogen Fornyelse af Bestanden ved Tilvandring udefra. Den eneste Mulighed for Forstaaelsen af Stednavneforskningens Resultat synes at være, at de paagældende Stednavne refererer til Bjørne, undvegne fra Fangenskab. Et Spørgsmaal for sig bliver det da, om det i Middelalderen har været en saa udbredt Skik at holde Bjørne i Dyrehaver eller under lignende Forhold, at man derigennem kan faa en fyldestgørende Forklaring paa Bjørne-Navnenes Talrighed. Men en Undersøgelse heraf falder udenfor Rammerne for dette lille Arbejde.

Summary.

The Bear (*Ursus arctus* L.) in Denmark.

The 21 localized finds of remains of bear are mentioned on p. 5-7. The age of several of them is given through the very circumstance of the finding, viz. where the remains are found in the culture strata from antiquity or from the tombs. For another group, viz. the remains of bear found in bogs the age of some of the specimens is fixed through pollen-analysis of the masses of mud or peat found in cavities of the bones; for in such cases where the bones have been lying in rather tough peat, it may be supposed that the age of the bones largely corresponds to the age of the layers of peat in which they are found. In table 1 on p. 7 the pollen-spectra from five different bears found in bogs are mentioned, and in table 2 are given the pollen-spectra¹⁾ from the culture strata of the Mullerup period in Sealand; in two of them (the bogs of Mullerup and Sværdborg) remains of bear are found.

The finds of bear hitherto made in Denmark are mentioned in the table p. 16.

The finds of bear from the iron age (the age of migration) may very well originate from imported bears' skins, and from the lists of the finds it is only possible to arrive at the conclusion that the bear lived in Denmark in the mild part of the late-glacial period, the so called Allerød period, as well as in the postglacial period from early pine time till the end of the stone age.

It is not likely that the bear lived wildly in Denmark during the middle ages, even if the bear is mentioned in a few manuscripts written in this country upon that time.

It is as improbable that the rather numerous names of places of late origin, in which the word „bear“ is found, should evince to wild bear in Denmark.

¹⁾ The number per cent for *Corylus* gives the frequency of this pollen-species in proportion to the total sum of all the other pollen-species.

Beech period	Iron age	Voerbjerg Banke (9) and others
Mixed oak forest period	Younger neolithic time	Ørum Aa (7), Dræby (13), Lindø (15)
	Kitchen-midden time	Virksund (5), Brabrand (8)
	Older than the Litorina-maximum	Jebjerg (4)
Pine period	Mullerup time (oldest stone age in northern Europe)	Mullerup Mose (19), Sværdborg Mose (20), Skalkendrup (14), Odense (12)
	Early pine period	Sejerslev Mose (3) Almind (10)
Late glacial period	Allerød period	Faurbo Knold (17)
Unsettled age		Hørnesteð (1), Sperring Sø (2), Viborg (6), Kolding (11) Kædeby (16), Nørager (18) Kams Mose (21)

The finds of bear in Denmark from different late quaternary periods. The numbers in the right column refer to the map fig 1 on p. 4.